

EŞİK: OLGULAR VE İMGELER BAĞLAMINDA BİR MEKÂN ANALİZİ

Threshold: A Space Analysis in the Context of Facts and Images

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖKÇEN

ORCID: 0000-0002-8150-1880/ Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

MAKALE BİLGİSİ	ÖZ
<p><i>Makale Geçmişi:</i></p> <p>Başvuru tarihi: 10 Kasım 2019</p> <p>Düzeltilme tarihi: 24 Kasım 2019</p> <p>Kabul tarihi: 02 Aralık 2019</p>	<p>Çalışmanın amacı “eşik”in bir olgu ve bir imge bağlamında değerlendirilmesidir. Eşik bir mekân olarak; özel ve kamusal alanın ayırımında bir çizgi, güvenlik noktası olan bir hudut, sanat ve edebiyatta bir imge, inançlarda bir simge, bir aşama, psikolojik bir sınır ve aynı zamanda kararsızlık ve umut gibi durumların yaşandığı bir yerdir. Eşik, bilimlerde de terim olarak kullanılmaktadır. Eşik hem ulaşılmaması gereken hem de aşılması gereken bir mekân olabileceği gibi aşılması gereken bir mekân olarak da inşa edilebilir. Günlük hayatımızda sık kullandığımız eşik kelimesinin fiziksel ve zihinsel boyutlarını ortaya koymak, çalışmanın ana konularındandır.</p>
<p>Anahtar Kelimeler:</p> <p>Eşik, Mekân, Mekân Sosyolojisi, Sınır, Gündelik Hayat.</p>	
<p>ARTICLE INFO</p>	<p>ABSTRACT</p>
<p><i>Article history:</i></p> <p>Received 10 November 2019</p> <p>Received in revised form 24 November 2019</p> <p>Accepted 02 December 2019</p>	<p>The aim of the study is to evaluate the “threshold” in the context of facts and images. The threshold as a space; it is a place where a distinction between private and public space, a border with security, an image in art and literature, a symbol in beliefs, a stage, a psychological boundary, as well as experiencing between instability and hope. The threshold has also been used as a term in the sciences. The threshold can be a place both to be reached and a place to be overcome, or it can be built as a place that should not be exceeded. It is one of the main subjects of the study to reveal the physical and mental dimensions of the threshold word which we use frequently in our daily lives.</p>
<p>Keywords:</p> <p>Threshold, Space, Sociology of Space, Border, Everyday Life.</p>	

Giriş

Mekânlar, insan davranışının şekillenmesinde önemli toplumsal olgulardır. Dolayısıyla sosyolojinin önemli temalarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayat sosyolojisinin trend haline geldiği günümüzde mekânlar, özellikle modern insanın önemseydiği yerler haline gelmiştir. Mekânlar, artık elbise gibi insanın kimliğini yansıtmaktadır. Bazen insanlar, buldukları mekânlar üzerinden tanımlanabilmektedir. Bugün bir beyaz yakalıdan¹² bahsettiğimizde onu, çalıştığı ofisten, takıldığı kafelerden ve restoranlardan bağımsız düşünemeyiz. Mekânların kimliğimizi yansıtmaması kimliğimizin mekânları şekillendirmesiyle ilintilidir. İnsanın düşün dünyası çevresini nasıl inşa edeceğinin bir göstergesidir. Arık insanlar çevresini kendini merkeze alarak (atroposantrizm) inşa etmektedir. Bugün modern kentlere baktığımızda antroposantrizmin izlerini çok rahat

¹² Beyaz yakalılar ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz: Özmen, Z. (2017). Beyaz Yakalı Yaşam Tarzları, Ankara: Phoenix Yayınları.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: ahmetgokcen_47@hotmail.com.

gözlemleyebilmekteyiz. Modern şehrin içerisinde bulunan her bir mekân insan-dışı varlıklar düşünülerek inşa edilmemiştir. İnsanın daha ergonomik bir hayat sürdürmesinin izlerini taşır.

Alver'e (2007: 26) göre mekân sosyolojisi, mekânı, "onu yapılandıran, oluşturan, belirleyen, biçimlendiren, dönüştüren, farklılaştıran, toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel etmenlerle birlikte analiz etmektedir." Mekânın sosyolojisini yapmak aslında çok da yeni bir olgu değildir. Her ne kadar klasik sosyolojide üstü örtük bir biçimde mekâna değinilse de çağdaş sosyolojide bu konuya daha çok önem verildiğini görmekteyiz. Örneğin Simmel (2009: 317-329) metropol insanının tahlilini yaparken aslında mekânın insan davranışını nasıl şekillendirdiğine dair bir mekân sosyolojisi analizi yapmıştır.

Bugün artık mekânların tüketilmesinden (Urry, 1999) bile bahsediyoruz. Turist ordusunu hedef tahtasına oturtan Urry, onların şov ve sunum merkezli pratiklerinin bahse konu olan mekânları tükettiğini, içini boşalttığını ileri sürer. Mekânın tüketildiğini ileri süren bir başka düşünür olan Harvey bu tüketimin temel kaynağının zaman-mekân sıkışması olduğunu ileri sürerek bu sıkışmanın bazı sonuçlar doğurduğuna inanır. Bu sonuçlar; her şeyin (ürünler, fikirler, değerler, emek v.s.) gelip geçici olması, her şeyin (ürünler, hayat tarzları, ilişkiler, değerler vs.) kolay bir şekilde atılabilmesi, her alanda kısa vadeli planlamalar, ürünler yerine manipülasyon adına ve simülasyon ekseninde imgelerin üretilmesi, derin yorumlama ve anlamlandırmanın kaybolması ve nihayetinde parçalanma, güvencesizlik ve gelip geçici eşitsiz gelişme (1997: 319-330)

Mekânın bir parçası olan eşik, genel itibarıyla o mekânın girişi veya ön tarafı olarak belirtilebilir. Norberg-Schulz'a (1971: 25) göre bir mekânın girişi, etkileşimin temelini oluşturan ve mekâna hayat veren kısımdır. Eşik, mekândakini ve mekân dışındakini bir araya getirerek etkileşimi başlatır. Şayet bu karşılaşma beklenen birine ait ise bu noktada eşik mutluluğun ve memnuniyetin mekânı olur. Fakat tersi bir durum da söz konusudur burada. Eşik aynı zamanda ayrılmanın, uğurlamanın, vedanın mekânıdır. Üzüntü ve ağlama eşikte olur.

Eşiğin mahiyeti bize mekân hakkında birtakım ipuçları sunabilmektedir. Lefebvre'ye göre "insanlar bir mimari mekân olarak eşiği, hem kendi algılarını hem de başkaları tarafından nasıl algılandıklarını düzenlemek için kullanırlar. Küçük hareketler ile belli belirsiz bir biçimde, diğerleri üzerindeki görsel, işitsel ve fiziksel izlenimlerini ayarlayabilirler. Bu algı kontrolü insanlara rol yapma özgürlüğünü verir (Lefebvre, 1991 aktaran: Tunç, 2015: 28). Eşik tabii ki sadece bu anlamlarıyla kullanılmamaktadır.

Eşik kelimesinin Türkçede farklı kullanımına rastlayabilmekteyiz. Atmaca ve Adzhumerova (2010), eşik kavramını kapı ile birlikte ele alarak detaylı irdelenmişlerdir. Kaleme aldıkları çalışma eşiğin; kapı önünde bulunan alçak basamak, başlangıç, olay başlangıcı, kapı çerçevesi, kapının yanı, müzik aletlerinin altlığı veya tellerin oturduğu yer, çukurları ayıran tümsek, tepkinin ortaya çıkmasındaki fizyolojik veya ruhsal nokta, dış, evin dışı, ev kapısı, çadır girişi, avlu kapısı, kapı ağzı gibi anlamlarda Türkçenin çeşitli lehçe ve ağızlarında kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmada bir mekân olarak eşiğin, mekânsal algısı ile birlikte düşünsel düzlemde ne tür anlam metaforlarına tabi tutulduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda Eşik, özel ve kamusal alanı ayıran bir çizgi, bir güvenlik noktası, bir aşama, bilimsel bir terim, psikolojik bir üst sınır anlamlarının yanı sıra çeşitli inanç düzlemlerinde simgesel ve sanat ve edebiyatta imgesel boyut olarak açıklanacaktır.

Özel ve Kamusal Alan Ayrımında Eşik

Eşik, özel ve kamusal alanın ayrımında kullanılan fiziksel bir sınıra tekabül etmektedir. Burada özel alandan; kişisel, ailevi, mahrem, gizli, sınırlı, bağımsız, kapalı, içe dönük gibi özellikleri haiz mekânlar kastedilmektedir. Weintraub'a göre özel ve kamusal arasındaki ayrımın iki temel kriteri vardır (Özbek, 2004: 447): Görünürlük (açıklık, erişilebilirlik, özdüşünümsellik) ve Kolektiflik (herkese ait olan, ortak olan). Lefebvre özel alanı eşikle eşdeğer tutar. Kamusal alanın geride bırakıldığı eşiğin ötesinde artık çeşitli mahrem alanlar oluşur: Aile hayatı, odalar, inziva yerleri (2014: 174).

Habermas özel alan ile kamusal alan arasında oluşan eşığı, burjuva kültürü üzerinden açıklar. Burjuva kültürü ötekiyle arasındaki eşığı sadece ideolojik olarak değil mekânsal olarak da inşa eder. Özel mülkiyet, kamusal alanla bir farklılık arz eder ve onun sahibiyile özdeşleştirilir. Orada özel mülkiyet ve oluşturduğu ilişkiler sürekli olarak yeniden üretilir. Kısacası burjuva kültürü, özel mülkiyetle kamusal alan arasında oluşturulan eşikle inşa edilir (2010: 277).

Eşik, mekânın bir parçası olarak mimari alanını da ilgilendiren önemli bir detaydır. Herhangi bir mimari yapıda birçok eşikle karşılaşabilmekteyiz. Mimaride eşik hem eşığın ötesini yansıtmaya noktasında kimlikli hem de bir geçiş mekânı olduğu için uzun süreli ilişkilerin olmadığı bir alana denk düşmektedir. Mimaride “bulanık mekân” a karşılık gelen eşik, özel ve kamusal alanın ayırımında ve özelden kamusala aktarımda sık kullanılan bir mekândır:

“İçerisi ve dışarıyı arasındaki sınırın eridiği mekânsal pratik olan eşik; pek çok hareketi, sosyal karşılaşmayı ve algı çeşitliliğini barındıran mimari bir bulanıklık halidir. Aynı anda hem içeride hem de dışarıda olma psikolojisini barındıran bu mekânsal gerçeklik, kullanıcının mekânla iletişimini güçlendirerek üretmesine yardımcı olur. Pek çok mimari öge ile ayrılan içeride ve dışarıda olma hallerinin iç içe geçişmesini sağlayan eşik; bir kapı, turnike, arkad, tente, teras, merdiven ya da bir saçak olabilir. Mekânsal ayrışma noktasını, algı ve davranış biçimi olarak da yansıtan eşik, çoğunlukla bir kontrol noktası olarak orada bulunuyor olsa da mekânlar arası ilişkiyi yumuşatıp bulanıklaştırır... Kullanıcı deneyimini mekânsal, algısal ve sosyal olarak sentezleyen bulanık mekân, kullanıcıları bir araya getirip, davranışlarına yön vererek gözlem ve iletişimlerini güçlendirir. Kullanıcının kimi zaman vakit geçirdiği bulanık mekân, özelden kamusala aktarımı sağlayan bir değişim aralığıdır.” (Tunç, 2015: 27).

Eşik bu anlamda İnam’a göre bir saygıyı ifade etmektedir. Eşik, hürmet alanı. Öyle rastgele aşılmaz. Durup düşünme mekânıdır. Eşığın öte tarafı bir mahrem alandır. Zira eşik mekânlar arası değişimi ifade eder. Eğer değişim yoksa bir eşikten bahsetmiyor olacağız. Dolayısıyla eşik, bir kapı ve sınır hattından çok daha fazla manayı içkindir (2018: 42). Fakat modern dünyada eşığın bu boyutunun unutulduğunu söyleyebiliriz. Mekânların kitlesel bir biçimde tüketilmesinden eşik de nasibini almıştır. Modern dünyada eşik ve atıfta bulunduğu hürmet ortadan kalkmıştır. Artık bu bölge “destursuz” aşılmaktadır. Geleneksel yaşamlara baktığımızda en samimi iki insan olarak nitelendirebileceğimiz eşler arasında bile eşik, izin alınan, destur istenen yerdir. Bu, aslında insana mekâna gösterilen saygının ötesinde insana gösterilen saygının da bir temsilidir. Bununla birlikte mekânların tüketilmesi eşiklerin ortadan kalkmasıyla doğrudan ilintilidir. Sadece ifşaya yönelik bir amaca ulaşmaya çalışan bir turist, eşikleri önemsemez. Teşhir toplumu (Can, 2018), eşiklerin ardını, mahrem olanı gösteri malzemesine çevirmiştir.

Eşığın Çeşitli Alanlarda Kullanımı

Eşik, bir güvenlik sınırıdır. Bu yüzden eşik çoğu zaman kilitli kapı benzeri bir nesne ile ikame edilmektedir. Eşik, içeriye dışarıdaki tehditlerden korur. Kapı eşiklerinin yüksek yapılması, evi hayvanların istilasından koruyabilmektedir. Eşığın içe bakan tarafı insana güven ve huzur ilka etmektedir. Bu bağlamda eşik, dışarıyı, öteki alanı tehdit içerebilen alan olarak tanımlayabilmektedir.

Eşığın katı hallerinden birine güvenli sitelerde sürdürülen siteril hayatlarda (Alver, 2007) rastlayabilmekteyiz. Bu sitelerde onlarca eşığe rastlayabilmekteyiz: Yüksek duvarlar, tel örgüler, bariyerler, kapanlar, güvenlik görevlileri, koruyucu hayvanlar, kameralar, sensörler, parmak, kart, göz ve yüz tarayıcıları, tuşlar, kapılar, kilit sistemleri ve şifreler. Bu eşikler o kadar katı olabiliyor ki eşığın ötesine kötü olan geçemediği gibi iyi olan da geçememektedir.

Eşik, sadece ev gibi nispeten küçük mekânların değil devletlerin de sınırlarına atıfta bulunabilmektedir. Bu sınırların inşasında güvenlik birinci derecede önem arz etmektedir. Tekin’e (2014: 26) göre modern dönem öncesinde sınır, genelde dış saldırılardan korunmaya yöneliktir. Burada eşik, tel örgü, mayın, taş/beton duvar, gözlem noktaları gibi nesnelere inşa edilmektedir.

Eşiğin bir diğer anlamı da aşama olarak belirtilebilir. Hayatımızın aşamaları vardır: Doğum, çocukluk, gençlik, okul dönemleri, meslek/gelir sahibi olma, evlenme, ebeveyn olma, emeklilik, yaşlılık ve ölüm. Bunların her biri ötekine geçmek için birer eşiktir aynı zamanda. İnam (2018: 42), insanın bir eşik varlığı olduğunu söyler.

Hayatımızdaki eşikler, bizleri sürekli olarak bir hâlden diğer hâle aktarmaktadır. Tıpkı kamusal alandan özel alana geçtiğimizde veya tersi bir durumda nasıl davranışlarımızı dönüştürüyorsak, hayatın aşamalarında da davranış değişimlerinden bahsedebiliriz. Çünkü hayattaki eşikler, bize yeni kimlikler sunmaktadır. Meslek eşiği bize unvan verir. Çocuk sahibi olma eşiği bize “anne/baba” kimliği kazandırır. Okulu başarıyla bitirme “diplomalı” kimliğine sahip olmamız anlamına gelir. Evlenmeden önce var olan “bekar” kimliğimiz, evlenme eşiğinden sonra “karı-koca/eş” kimliğine dönüşür. Kimliklerin bu dönüşümü dolayısıyla davranışların dönüşümünü de beraberinde getirmektedir. Birçok alışkanlığımızı terk ederek yeni alışkanlıklar ediniriz. Goffman’ın Dramaturjisinde de bu tip eşikler önem arz etmektedir (Poloma, 1993: 208): “Hastaneye yatan hastaya yapılan ilk şey, onu “eski” kişiliğinden sıyırmaktır. Hastaneye kabul edilme, hastalık öncesi durumdan hasta durumuna geçişi temsil eden çok dramatik bir değişimdir.”

Eşiğin aşama ile eşanlamlı kullanılması odyoloji, sismoloji, tıp, ekonomi, siyaset, iletişim, elektrik/elektronik, mimari, psikoloji, biyoloji gibi birçok bilimde karşımıza çıkan bir durumdur.

Eşik duygularımızda da önemli bir olgu ve imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşik, özellikle eşikte bekleyen için çok şey ifade eder. Her şeyden önce eşikte bekleyen kişi, eşiği aşip aşmamakta kararsız biridir. Çoğu zaman bir davet bekler. Zira eşiği aşip aşmaması noktasında vereceği karar bir takım olumsuz durumlara gebe olabilecektir. Onu kararsızlığa iten temel motivasyonun bu olduğu belirtilebilir. Dişi ağrıyan fakat dentofobik (diş hekimi korkusu) olan bir kişi için muayenehane kapısının eşiği büyük kararsızlık mekânıdır. Dolayısıyla burada eşik bir “Araf”ı imgelemektedir.

Hayatımızda her daim eşiklerle karşılaşırız. Eşiklerin ötesinin bize nasıl bir hayat sunacağı, eşikten geçip geçmeme kararını doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla eşik, ötesi olanla da ilintilidir. Dolayısıyla her bir karar anı, bizim bir eşikte bulunduğumuzun göstergesidir. Bu konuda şöyle bir örnek verilebilir:

“İşte, bu noktada bir eşiğe varıyoruz. Günlük hayatın hızı içerisinde kendimizi güncelleyerek hayatımıza sevdiğimizle devam mı etmeliyiz, yoksa, kendimizi durdurup istediğimiz hızda yaşamaya devam mı etmeliyiz? İki durumun da kendine göre kazançları olduğu söylenebilir. Birinde istediklerimizle aynı frekansta buluşurken, diğerinde buluşmamak da bizim seçeneğimiz oluyor. İki durumun bir de kaybettikleri var elbette. Eğer aynı frekansta buluşursanız o frekansla sürekli ayak uydurmak yorucu olabiliyor, bir de sonuçta bu ayak uydurmak işi de kendiliğinden olan bir şey değil, her gün belirli bir saatte kalkmak, belirli şeyleri yemek, belirli işlere gitmek lazım. Bu her şeyin belirli olması hali, size pek bir iş kalmadığı anlamına gelmiyor, zira belirli olması zaten asıl sorun” (Yalçın, 2019).

Ölümün eşiğinde duran bir müntehir için de böyle bir kararsızlıktan bahsedebiliriz. O, yaşamda kalma ve yaşamına son verme arasında uzun bir süre karar aşamasındadır.

Eşikte kalma durumu “içeri” girme umudunu da taşımaktadır. Kişiyi eşiğe getiren eylem ve düşünceler nihayetinde eşiğin ötesi ile ilgili birtakım beklentileri deruhte etmektedir. Eşiği aşmaması durumunda oluşabilecek pişmanlık düşüncesi, kişiyi cesaretlendirip eşiği aşmasına itebilmektedir. Bir iş başvurusu için mülakata gelen, yağmurlu bir havada dışarıda kalan, hapishaneden çıkacağı günü yaklaşan, hocasına maruzat ileticek olan, hastanede ameliyatın bitmesini bekleyen, sevdiği birinin bulunduğu mekâna doğru ilerleyen, mahkemede hâkimin vereceği karara kulak kesilen biri için eşik, umutla eşanlamlıdır.

Eşik, belirtilen mekânsal bağlamlar dışında zihinsel bağlamlarla da ilişkilendirilebilmektedir. Eşikler bu bağlamda görecelidir. Her insanın öfke eşiği veya mutluluk eşiği birbirinden farklılık arz eder. Burada eşiğin kişiselliğinden bahsedebiliriz. Tıpkı fiziksel eşikte olduğu gibi bu psikolojik eşikler de bireysel ve sosyal kimliğimizin inşasında önemli ayrıçlardır.

İnam, insanların birbirine eşikler koyduğunu belirtir. Bu duygusal eşikler ilişkimizi şekillendirmede önemli boyutlardır. Birini sınırlandırmek aslında onun sinir eşiğini aşmak demektir. Dolayısıyla nerede durduğumuzu veya daha çık bir ifadeyle birbirimizin neresinde durduğumuzu bu eşikler belirler. Bu bağlamda fiziksel eşikler gibi psikolojik eşikler de olumlu manada buyur edilme, içeri alınma, kabul edilme, onanma; olumsuz manada ise reddetme/reddedilme, “git” deme veya yadsınma gibi anlamları da deruhte etmektedir. Bunu insanlar arası etkileşimde olduğu gibi, devletlerarası, partiler arası, gruplar arası ilişkilerde de görülebilmektedir (2018: 42-43).

Eşik bu anlamıyla birçok bilim dalında sıkça terimselleştirilen bir kavramdır. İnsan bilimlerinde genelde “algı eşiği” olarak kullanılabilir. Bu, uyarıcının algılanması ve algılanamaması arasındaki çizgiyi ifade eder. Odyoloji (işitme bilimi), insanların iştebileceği ses aralıklarını tanımlamak üzere “işitme eşiği”ni kullanır. İşitme eşiğini aşan sesler gürültü olarak tanımlanır. Kısa süreli işitme problemi için “geçici eşik kayması”, sürekli işitme problemi içinse “kalıcı eşik kayması” teşhisleri konur. Sismoloji (deprem bilimi), depremin şiddetinde “eşik seviyeleri”ni kullanır. Bu eşik seviyelerine bağlı olarak deprem alarm sistemleri oluşturulmaktadır. İktisat biliminde “eşik”, değerlerin sınıflandırılması için kullanılan bir kavramdır ve genelde “eşik değer” olarak terimselleştirilir. “Eşik değer” tıp alanında da sık kullanılan bir terimdir. Uçak bilimlerinde eşik, uçağın tekerlerin yere ilk değeceği alan için kullanılır.

Bunların dışında eşik, iletişim biliminde de kullanılan bir kavramdır. Özellikle habercilikte bir meslek olarak “eşik bekçileri” vardır. Donohue’a göre eşik bekçiliği, “mesaj ya da mesaj bileşenlerinin kodlanması sırasında her türden enformasyonun seçimi, gösterimi, sunumu, zamanlaması, saklanması, tekrarı üzerindeki kontrolü ifade etmektedir” (aktaran: Narmanlıoğlu, 2016:157). Narmanlıoğlu eşik bekçiliğinin, iletişim ve haber medyasında sık kullanılmasına rağmen bu mesleğin daha önceleri yemek seçiciliği, web sitesi yöneticiliği, finansal denetçilik gibi görevlerde kullanıldığını belirtmektedir (2016: 157).

Sanat ve Edebiyatta Eşik İmgesi

Karçığa’nın (2014) Tanpınar’ın Şiirleri özelinde yaptığı çalışmada “eşik” imgesine yoğunlaştığını görmekteyiz. Karçığa, Tanpınar’ın eşik imgesini kullanırken çeşitli imgelere dayandığını belirtir: Geleneksel-modern ve Doğu-Batı ikiliği arasında kalma, kalbiyle ilişkilendirerek kutsallık atfetme, hayal âlemiyle gerçek âlem arasındaki bilinçli durak, imkânsızlık, uyku ve uyanıklık arası bir zaman dilimi, dış âlemle iç âlem sınırı, varlık ve ruhun ince çizgisi. Hatta İnci (2006: 5) için Tanpınar, *eşikte bir yazardır*.

Mustafa Kutlu’nun “Eşik” öyküsü Kaplan (2005), Akay (2009) ve İlhan (2016) tarafından detaylı bir biçimde irdelenmiştir. Kaplan’a göre Kutlunun öyküsüne adını veren eşik; “herkesin, tam maksada ulaşacaklarını sandıkları anda, arzularının kursaklarında kaldıklarını da ifade eder” (2005: 357). Akay’a (2009: 336) göre öyküde Kutlu, eşiği tersten okumuştur. Eşiki geçmek için hileler ve ayak oyunlarına başvurmak yerine, eşikte kalmayı hatta eşikten uzak durmayı yeğlemiştir. İlhan ise çalışmasını göstergebilim üzerinden yürütmüştür. Bu bağlamda Kutlu’nun Eşik’ini geçmek, hikâyede bahsi geçen ihaleyi kazanmakla eşdeğerdir (2016: 73).

Eşik, tasavvufta kutsal bir unsur olması hasebiyle tasavvufi şiirlerde bu imgeye sık rastlayabilmekteyiz. Zileli Âşık Sadık (Doğanay)’ın “Kutlu Cuma Geceleri” adlı şiirinde eşikin kutsallığı şöyle dile getirilmiştir (Özer, 2009: 56):

Kutlu cuma geceleri

Bir mübarek şehre vardım

Âşık’ların sır hocası

Haydarı kerrara vardım

Cemalin gördü can gözüm

Haki payına niyazım

Eşiğine kara yüzüm

Hata bende süre geldim.

Eşik, türkülerimizde sıkça yer alan imgelerden biridir. Erzincan'ın Kemaliye yöresine ait olan "Eşik Üstünde Durdum" türküsü bunların başında gelmektedir. Burada eşik, bir şans imgesi olarak kullanılmıştır:

Eşik Üstünde Durdum (Canım)

Turalı Para Buldum

Ha Leyli Ha Leyli Hu Leyli

Sendedir Meyli

Sivas'ın Şarkışla yöresine Ait "Uyandım ki Ağ Bebeğim Ağlıyor Türküsünde eşik, sevgiliden ayrılmanın mekânı olarak zikredilmektedir:

Eşikten Çıkarken Sıktı Elimi

Salladı Fistonu Büktü Belimi

Onun İçin İstiyorum Ölümü

Ölüm Kolay Ayrılması Zor İmiş

Eşik, özellikle telli enstrümanlarda önemli bir unsurdur. Tellerin oturtulduğu yüksekliğe "eşik" denmektedir. Telli çalgıların alt (arka/takoz), üst ve orta(köprü) eşikleri olur. Bu iki eşik arasındaki mesafe her çalgıda değişir ve önemli bir detaydır.

Eşik, "eşik durum" veya "eşik alan" bağlamında sinemalarda da sık kullanılan vazgeçilmez bir unsurdur. Eşik durum veya eşik alan, sinemada kurgu ve gerçek yaşam arasındaki alanı anlatmak için kullanılır. Eşik alan hem senarist ve yönetmen hem de izleyici için önemli bir alandır. Bu alan iki alanın (kurgu-gerçek) birbirine girmesinden çok farklı bir alana işaret etmektedir. Bu durum "melezlik" ile de belirtilebilir. (Emirönel, 2016).

İnançlarda Eşik Simgesi

Türk kültürlerinde eşige dair olumsuz inancın beslendiği görülmektedir. Eşik burada şeytanın mekânı olarak gösterilmiştir. Eşiğe oturmanın bekâr kalma gibi bir olumsuz sonuç doğuracağına inanılır: "kapı eşiginde oturulmaz; kapı eşiginde şeytan bulunur, yağmur yağarken kapı eşiginde oturmak günahdır, kapı eşiginde oturulmaz, insan bekâr kalır" (Atmaca ve Adzhumerova, 2010:40). Şeytan ve diğer kötü varlıkların insanın yaşam alanına girebileceği mekânlardan biri olan eşigin olumsuzlanması, Mezopotamya bölgelerinde sık rastlanılan inanışlardandır (Dönmez 2016: 222).

Sivas kültürünün önemli parçalarından biri olan "beşik-eşik-keşik" özlü sözünde eşik, evlenmeyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Bu özlü sözde beşik doğuma, keşik ise ölüme işaret etmektedir (Karaca ve Üçer, 2016:23). Yine Sivas kültüründe eşikle ilgili çeşitli inançlara rastlanılmaktadır (Örnek, 1966: 114-115):

"1) Uğursuz evin eşiği değiştirilir.

2) Bazı kimseler malın-davarın ölmesini yahut ürememesini, eşiğin uğursuzluğuna bağlayıp, eşiği değiştirirler.

3) Kapı eşiği cinlerin en çok bulunduğu yer sayıldığı için, eşiğe oturmak iyi sayılmaz.

4) Omuzda kazma ya da kürekle eşikten geçilmez. (Evden ölü çıkar)

5) Nazar değen kimsenin evinin eşiği yontulur.

6) Evde yedi yıl kıtlık görülürse, kapının eşiği değiştirilir.

7) Geceleyn eşiğe basmadan geçilir.

8) Eşikten geçilirken besmele çekilir.”

Albayrak ve Çapcıoğlu'nun (2006: 112) Ankara'nın Ayaş İlçesine bağlı Gökler Köyü'nde yaptıkları araştırmada, bir geçiş dönemi (doğum) pratiği olarak kırklı (loğusa) kadının eşikten atlamaması gerektiği inancına ulaşımlardır.

Eşikte durmak bu olumsuz imgelerin dışında, iftiraya uğramak, (kadın için) üstüne kuma gelmesi, (bekâr kadın için) koca bulamaması, yuvanın bozulması, kısmetin kapanması, (cinlerin mekânı olduğu için cin tarafından) çarpılma, fakir olma gibi inanışları da kapsamaktadır.

Halk dilindeki olumsuz manasının aksine eşik, tasavvufta kutsal bir alana işaret etmektedir. Eşik sevgiliye ulaşmanın ilk adımıdır. Zahir ile bânının bulunduğu yerdir. Eşikten geçmek dünyevi olanı bırakmak anlamına gelmektedir. Halk inanışlarındaki “eşiğe oturmama” davranışı olumsuz bir atıftan ileri gelirken tasavvuftaki aynı davranış kutsallıktan ileri gelmektedir.

“Eve dışarıdan içeri girmek, kapının eşiğinden atlamakla mümkündür. Dışarıdan içeriye girmekle, zahirden bâtına, dıştan içe ulaşıldığı dergâhtaki, evdeki olgun erlere, olgun şeyhlere ulaşıldığı, bu ulaşmaya da eşiğin sebep olduğu kaydedilir. Ulaştığı hedefin ulviliği yüzünden, eşikte de bir ulvîlik görülür. Eşik; yokluk ve tevazu gibi anlamları ifade eder. Tevazu ehli için "eşik gibi ayaklar altında" denir. Taşdığı yücelik itibarıyla eşiğin üzerine oturulmaz, basılmaz. Bir dergâh veya türbeye girilirken eşiği öpülüp öyle girilir. Buna "eşiğe baş koymak" denir.” (Cebecioğlu, 2009).

Tasavvuftaki eşik, “hacet kapısı” ile anılmaktadır. Bu kapılarda maddi ve manevi dualar edilir. “Eşiğe yüz sürmek” deyimi bunun için kullanılmaktadır. Eşiklerin de bir silsilesi vardır ve bu eşiklerin en yükseği Hz. Muhammed'in eşiğidir. Bu yüzden tasavvufta önemli bir pratik olan ziyaret yerlerinin (kabir ve makamlar) ziyaret edilmesi önemlidir (Yalçın ve Yılmaz, 2002: 83). Eşik, Özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde oldukça kutsal bir öğedir. Eşiği öpmek, tarikata bağlanmak demektir (Arslanoğlu, 2001: 66).

Eşik, rüya tabirlerinde de yorumlanmaya değer bir imgedir ve kapıyla ilintilidir. Alt eşik, eşe; üst eşik (kapının), devlete işaret eder. Eşiğin yerinden çıkması boşanmaya ve devletten mahrum olmaya yorumlanır (Bursalı, 1993). Eşik, aynı zamanda büyücülük ve sihrin de önemli mekânlarından biridir. Sihir yapan kişi sihir nesnesini, sihire maruz bırakılacak kişinin kapısının eşiğine veya eşiğin altına bırakmaktadır: “... büyülenmiş nesnelere saklandığı veya konulduğu yerler arasında boyun, koltuk altı, cep, yatak veya yastık altı, kapı eşiği, ocak arkası, merdiven dibi, kör kuyu, mezar gibi yerler sayılabilir” (Tanyu, 1992: 505).

Sonuç

Mekânlar, özellikle modern insanlar için önemli yerlerdir. Klasik sosyolojide pek yer verilmeyen mekân konusu özellikle gündelik hayat sosyolojisinin popüler hale gelmesiyle birlikte çağdaş sosyolojinin ana temaları arasında yer almıştır. Mekânlar artık sadece yerler değil birçok imge ve simgeyi beraberinde taşıyan, hatta kimliği olan ve kimlik veren yerlerdir. Bu bağlamda eşik, gündelik hayatımızın önemli mekânlarından biridir. Eşik, özel ve kamusal alanın ayrılmasında ve kamusal alandan-özel alan geçişinde önemli bir geçiş bölgesidir. Aynı zamanda eşik bir karşılaşma mekânıdır. Çoğu zaman yabancıyla ilk etkileşim içine girdiğimizi bölgelerdir. Misafiri orada karşılar, oradan uğurlarlar. Eşiğin güvenlik noktası olduğu durumlar da söz konusudur. Burada eşik, dış tehditlerden korunma sınırınıdır. Kültürümüzde, inanç dünyamızda, dilimizde, edebiyatımızda, sanatımızda önemli bir simge ve imge olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle şiirlerimizde ve türkülerimizde sık rastladığımız bir imgedir. Eşik, inanç boyutunda olumsuz bir imgeye denk gelirken, tasavvufta kutsal bir aşana işaret etmektedir. Eşik, bilimsel alanlarda bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşik, fiziksel anlamları dışında duygusal ve zihinsel düzlemde de önemli manaları içindir.

Eşikler, insan ilişkilerinin önemli bir alanını oluşturmaktadır. Bu yüzden toplumsal kurumlarımızın birçoğunda önemli bir fiziksel olgu, bir imge ve simge olarak karşımıza çıkmaktadır. Eşikler önemlidir. İnsan ilişkilerinin dizaynında önemli sınır boylarıdır. Fakat bu eşikler aşılamaz olarak inşa edilmezler. Toplumsal ilişkilerin sürdürülmesi, eşiklerin geçişkenliği ile mümkündür. Eşiklerin bilincinde olmak davranışlarımızın da düzenlemesine yardımcı olmaktadır. Özellikle eşiklerin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı günümüz dünyasında eşiklerin ne kadar önemli olduğunu biraz daha anlamaktayız.

KAYNAKÇA

- Akay, H. (2009). Mustafa Kutlu'nun "Eşik" Adlı Hikâyesini Yeniden Okumak, *Turkish Studies*, 4(8), 322-339.
- Albayrak, A.; & Çapcıoğlu, İ. (2006). Ehl-i Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları, *Dini Araştırmalar*, 8(24), 107-132.
- Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları.
- Arslanoğlu, İ. (2001). Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 20, 33-134.
- Atmaca E.; & Adzhumerova R. (2010). "Kapı ve Eşik" Kelimeleri Üzerine, *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 12(2), 23-45.
- Bursalı, M. N. (1993). *İslami Rüya Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul: Çelik Yayınevi.
- Can, İ. (2018). *Teşhir Toplum*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Cebecioglu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (5. Basım). İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Dönmez, S. (2016). Eski Mezopotamya Toplumlarında Korku ve Güç İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 213-226.
- Emirönel, B. (2016). *Belgesel ve Kurmacanın Ötesinde Eşikteki Gerçeklik: Pelin Esmer Sineması*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon Programı, İstanbul.
- Habermas, J. (2010). *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar). (10. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Harvey, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri*, (Çev. Sundur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
- İlhan, A. (2016). "Eşik" Öyküsüne Göstergibilimsel Yaklaşım, *Söylem*, 1(1), 66-77.
- İnam, A. (2018). Eşik, *Ege Mimarlık*, 3(100). 40-43.
- İnci, H. (2006). "Eşikte Bir Yazar...", *Eşik Cini*, 3, 5-6.
- Kaplan, M. (2005). *Hikâye Tahlilleri*. (11. Basım), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, N.; & Uçar, M. (2016). "Beşik-Eşik-Keşik" Ya da Sivas Sözel Kültüründe Ölüm, *folklor/edebiyat*, 22(85), 23-50.
- Karçığa, S. (2014). Tanpınar'ın Şiirlerinde "Eşik Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(35), 131-138.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, (Çev. Işık Ergüden), (2. Baskı), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet Haber Sitelerinde Eşik Bekçiliği, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 153-168.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence, Space and Architecture*, New York: Praeger.
- Örnek, S. V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara: AÜ DTCF Yayınları.
- Özer, C. (2009). "Zileli Aşık Sadık DOĞANAY'ın Hayatı, Sanatı ve Sanatçı Kişiliği", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Musikisi Programı, İstanbul.
- Özbek, M. (2004). Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe, *Kamusal Alan* içinde, (Ed. Merla Özbek). İstanbul: Hil Yayınları, 443-499.

- Özmen, Z. (2017). *Beyaz Yakalı Yaşam Tarzları*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Poloma, M. M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Hayriye Erbaş). (2. Basım). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.
- Tekin, F. (2014). *Sınırın Sosyolojisi: Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları*, İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Tanyu, H. (1992). "Eşik" maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 6, 501-506.
- Tunç, B. F. (2015). *Çok Sesli Mekânsal Pratiklerde Katılımcılığın Rolü: Kuzguncuk ve Yedikule Bostanı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı, İstanbul.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*, (Çev. Rahmi G. Övdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yalçın, A. & Yılmaz, H. (2002). Kargın Ocaklı Boyu ile İlgili Yeni Belgeler, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 21, 13-87.
- Yalçın B. C. (2019). Eşikte Kalmak, *Eşik Dergisi*, <https://esikdergi.bilgi.org.tr/?p=14107>, Erişim tarihi: 10.11.2019.